

Enerjisini sahibinden alan mekanik saatler

Karmaşık yapılarıyla bir makine sanatı olarak varlığını sürdüren geleneksel mekanik saatler bugün yalnızca değerini bilenlerin taşıdığı bir aksesuar haline geldi. Zamanı ölçmek için kullanılan usta işi saatlerin tarihini, yapımını ve sırlarını araştırdık.

Zeynep EGE ■ zeynep@turkiyedeiktidar.com

Eski bir atasözü der ki; Batı'nın zamanı vardır, Doğu'nun vakti... Bu, her ne kadar kulağa doğru gibi gelse de zamanı ölçen saatlerin icadı için ilk adımlar Batı'da değil, Doğu'da atıldı.

İlk güneş saatinin icadından bu yana insanoğlu, daima zamanı ölçmek ve kaydetmek istedi.

Su saati, MÖ 1500'lerde Eski Mısır'da, MÖ 6. yüzyılda Çin'de, MÖ 3. yüzyılda ise Eski Yunan'da kullanıldı. Arap mühendisler İspanya'da Ay'ın yarattığı gelgitlerle dolup boşalan suyla çalışan saatler yaptı. Avrupa'da ise ilk saat basitçe saat başlarında vuran bir çandı ve kullanılması için MS 2.

yüzyılı beklemek gerekiyordu.

Güneş ve ardından su saatlerinden başlayıp önce duvarlarımıza, sonra ceplerimize, nihayetinde kolumuza aksesuar olan saatler artık bir ihtiyaçtan ziyade süs eşyası...

Bugün hem sessiz dijital saatler hem de ilhamını su saatlerinin çıkardığı yegâne ses olan su damlalarından alan 'tik-tak' modeller yaşamın her alanında karşımıza çıkıyor. Mekanik, elektronik, quartz ve hatta şarj edilerek çalışan akıllı saatler... Saatçilik, teknolojinin elverdiği tüm imkanlardan yararlanarak gelişiyor, özelliklerine her gün yenisini katıyor.

Peki zamanı ezan saatlerine göre bölerken, bir anda saniyeleri ölçen

saatleri kolumuzda taşımamız nasıl oldu? Bunun sırlarını keşfetmek için Tarihi Yarımada'nın kalbine, Sirkeci'nin ara sokaklarına doğru ilerliyoruz ve 124 yıldır saat zanaatıyla uğraşan Tefik Aydın Saat'in kapısını aralıyoruz...

Dört kuşaktır saatçilik yapıyor

Trabzon'da sorgu hâkimliği yapan büyük dedesi Hacı Mehmet Nuri'den devraldığı emanete yıllardır gözü gibi bakıyor Ömer Fatih Aydın... Onu sıra sıra dizilen saat dükkânlarından ayıran ise kuşkusuz saatlerin dünyasına ayırdığı mesai ve her müşterisine hiç nazlanmadan anlattığı saat sanatına olan merakı...

Dört kuşaktır saatçilik konusunda

hizmet veren Tefik Aydın Saat'in hikâyesi 1889 yılına dayanıyor. Trabzon'da sorgu hâkimliği yapan büyük dedesinin saat tamirciliğini öğrenmesi ile o zamanlar herkesin sahip olamadığı, bir statü sembolü olan saatler aile hayatının başköşesine oturuyor.

"Devlet memurları o zaman ikinci bir iş yapabiliyormuş. Büyük dedem saat tamirciliğine merak salmış" diyor Ömer Bey, hacı olduğu için büyük dedesinin önceleri yadırgandığını anlatıyor: "Trabzon'da önce bir saat ve ardından gözlük mağazası açıyor. Radyo bayiliğine de başlıyor. O zaman için çok büyük bir olay tabii. Ama kendini kabul ettiriyor."

Saat ithalatçılarının İstanbul'da olması nedeniyle büyük kente gidip gelen babası, 1940 yılında ailenin Eminönü'ndeki ilk dükkanını açmış. Ömer Bey, babasının da hiç kopmadığı saatçiliği şimdi eşi ve kendi isteğiyle firmada çalışmaya başlayan kızı Canan ile devam ettiriyor.

Mekanik saatler

"Biz klasik saatçiyiz" diyor Ömer Fatih Aydın. "Pilli saat de satıyoruz ama asıl ihtisasımız mekanik saatler" diye de ekliyor.

İnsanların mekanik saati keyif için aldığını, bu nedenle servisinin de önemli olduğunu anlatıyor:

"Eskiden bir saatle ömür geçirirlerdi. Günde 24 saat çalışan bir mekanizma, bir makine sanatı... Müşteri gelecek, nasıl bir hizmet aldığını, saatinin nasıl tamir edildiğini bilecek."

Mekanik saatlerin dünyası anlatıkça bitmiyor:

"En basit mekanik saatin içinde yüzden fazla parça var. Biraz komplike oldu mu, 400 parçaya çıkabiliyor. Küçük bir saatte 400 parça bir araya gelecek ve o saat doğru çalışacak. Hakikaten ustalık işi... Havanın girdiği yere toz giriyor, havayla temas eden makine ise bakım istiyor, bundan doğal ne olabilir?"

Önceleri özenli ve ustaca yapılan saat tamirciliğine artık ender rastlanıyor. Bu yüzden de lüks sayılıyor. Ömer Bey'e Türkiye'de mekanik saat tamiri yapan ustaların çok az olmasının nedenini soruyoruz:

"Eskiden iyi saat ustalarının çoğu göçmendi. Çünkü Bosna'da, Makedonya'da saatçilik okulları vardı. Türkiye'deyse mekanik saat tamirciliği usta-çırak ilişkisiyle gelişti. Ama henüz bir okulu oluşmadı, bu nedenle tüm usta-çırak ilişkileri gibi zamana yenildi."

Mekanikten elektroniğe

Kol saatinin geçirdiği evrim, 1970'li yıllarda ağır bir kriz yaşayan İsviçre saat endüstrisine dayanıyor. El emeği, usta işi saatlerin yerini quartz (pili) saatler alıyor.

İsviçreli'lerin 'biz bulduk' dediği ancak seri üretimini Japonların üstlendiği quartz saatler ucuz maliyeti ve pratikliği nedeniyle daha çok tercih edilince, mekanik saat bitme noktasına geliyor, prestij sahibi firmalar birer birer kapanıyor.

Fakat daha sonra insanlar her yerde olmayan, usta işi bir makine sanatına sahip olmak isteyince mekanik saat küllerinden doğuyor. Birçok firma kapandığı için ilk önce zorluk çekilse de bu süreçte büyük bir öngörüyle tüm saat atölyelerini ve patentleri satın alan İsviçre saat grubu Swatch'un sahibi Nicholas Hayek mekanik saatin kurtarıcısı oluyor.

"Bugün İsviçre saat sanayiinin Swatch'la ilintili olmayan firması yok gibi" diyor Ömer Bey... En bilinen markaların bile birçok parçasını yakın zamanda hayata veda eden Hayek'in atölyelerinden aldığını anlatıyor.

Eski teknoloji, yeni malzeme

Ömer Fatih Aydın'ın "Bu bir ihtisas işi" dediği mekanik saatin üretiminde her bir parça için farklı bir atölye çalışıyor.

Yüzde yüz kendi makinesini yapan markaların da fiyatları itibarıyla yalnızca çok üst düzey gelirli insanlara hitap ettiğini söylüyor. ►

Ömer Fatih Aydın, dört kuşaktır saatçilik yapan ailesinin geleneğini sürdürüyor.

SU SAATİNDEN ATOMİKLERE SAATİN KİLOMETRE TAŞLARI

M.Ö. 1500

Mısır'da klepsydralar yani su saatleri icat edildi.

2. YÜZYIL

Avrupa'da saat başlarını vuran çanlar kullanılmaya başlandı.

15. YÜZYIL

Ev saatleri üretildi ve saatler meydanlardan evlere taşındı.

13. YÜZYIL

Robotik bilimin babası sayılan Arap bilim adamı El Cezeri meşhur "Filli Su Saati"ni yaptı.

19. YÜZYIL

Cenevre ve Jura'da makineyle yapılmış saatler dünya çapında ün kazandı.

16. YÜZYIL

Sarkaçlı köşe saatleri üretildi.

20. YÜZYIL

Cep saatleri yaygın biçimde kullanılmaya başlandı.

1955

Britanya Ulusal Fizik Laboratuvarı'nda atomik saat üretildi.

Usta saatçi, mekanik saat endüstrisinde teknolojinin fazla gelişmediğini, yalnızca malzemelerin modernleştiğini anlatıyor. Bu nedenle mekanik saatte 'sezonluk' ürün olmadığını da...

"Şu anda hâlâ iş gören en ufak mekanik mekanizma; saattir. Bir değeri var, kolunuzda usta işi bir ürün taşıyorsunuz. Her mekanik saatin mekanizması birbirinden farklılık gösteriyor. O nedenle de karmaşık yapılarının görülebilmesi ve ustalığın anlaşılabilmesi için arka yüzleri camdan yapılıyor."

Mekanik saat alırken dikkat edilmesi gerekenleri de sıralıyor. Örneğin çelik saatlerde kullanılan nikel oranına dikkat çekiyor Aydın:

"316L nikel oranı, en idealidir. Nikel kolda taşıdığınızda zaman içerisinde derinliği vasıtasıyla emilir.

Bu da iyi bir şey değil. Bu değer, ameliyatlarda kullanılan neşter gibi, vücuda en az zarar veren cinsten..."

Peki 400 parçaya varan karmaşık bir yapıyı barındıran mekanik saatler nasıl çalışıyor?

"Mekanik saatlerde zemberek denilen yay var, kolun hareketiyle veya elle çalışıyor. Zemberek sıkışıyor, genişlemeye çalışırken saatin çalışmasını sağlıyor. Bu işlemi de saatin kalbi olarak görülen balans adlı parça sağlıyor."

Balans, zemberekten gelen gücü eşit aralıklara bölüp çarklara yansıtan bir regülatör. Balans vasıtasıyla çalışıyor. Mekanik saatin çalışma prensibi bu..

Türkiye'de saat üretilmiyor

Peki gününü namaz saatlerine göre ayarlayan Müslümanların yo-

YÜZYILLIK MARKALAR DERNEĞİ

Tevfik Aydın Saat, Yüzyıllık Markalar Derneği'ne üye... Bir asrı deviren markaları tek çatı altında toplamayı hedefleyen oluşum içinde, Osmanlı İmparatorluğu döneminde hayata geçmiş, iki dünya savaşına ve cumhuriyetin kuruluşuna tanıklık etmiş kuruluşlar yer alıyor. Ömer Fatih Aydın, derneğin amaçlarını ise şöyle sıralıyor: "Esas amacı bugüne ait olmak. Diyorlar ki, geçmişin miraslarını korumak. Bugüne aitsen geçmişin miraslarını korumuş olursun. Bugüne ait değilsen neyi korumuşsun ki?"

ğün olarak yaşadığı Türkiye'de saat üretimi ne durumda?

Bunun yanıtını Ömer Fatih Aydın, net biçimde açıklıyor: "Saat üretimi imece usulü yapılır. Yani bir yan sanayinin olması lazım. Kolay bir iş değil... Tarihsel sürece bakıldığında saat üretimi Türkiye'de de yapılmış, Dede Efendi dergâhlarda çile çekerek A'dan Z'ye saat yapmaya uğraşmış. Tüm hayatı boyunca da toplam iki saat üretmiş. Mükemmel mi? Değil. Çünkü tek başına bir kişinin saat yapabilmesi için çok iyi bir mekanik, cam, kasnak ustası ve estetik değerlere önem veren bir sanatçı olması gerekir."

En iyi saatlerin İsviçre'de üretildiğini söylüyor Aydın... Bunun nedenini ise ülkede öteden beri devam ettirilen lonca sistemine bağlıyor. Aydın, Fransa, Almanya ve Uzakdoğu ülkelerinin de sektörde söz sahibi olduğunu ancak Amerika Birleşik Devletleri'nin yeterli olanağa sahip olmasına rağmen daha büyük teknolojilere yöneldiğini ve saat üretimi yapmadığını söylüyor. Yani en iyi mekanik saatler Avrupa'dan ve hatta İsviçre'den çıkıyor.

Çin, Hong Kong ve Japonya gibi Uzakdoğu ülkelerinde ise hayli ileri olan mikroteknoloji sayesinde daha çok elektronik saatler üretiliyor.

Erkekler daha çok kullanıyor

"Türkler Müslüman olmaları nedeniyle saate muhtaç" diyor Ömer Fatih Aydın. "İnsanlar başlangıçta tüm hayatlarını namaz saatlerine göre ayarlamış ama şimdi eskisi kadar kol saati kullanımı yok."

Özellikle genç neslin saat kullanma alışkanlığı edinmemesine hak da veriyor; çünkü artık her yerde saat olduğunu anlatıyor.

Ancak bir tespiti de bizimle paylaşmadan edemiyor: "Fazla aksesuarı olmayan erkekler saati gittikçe daha fazla önemsemeye başladı. Onların da artık beş-altı saati var. Kimi pilli, kimi otomatik... Hatta sekiz tane mekanik saati olan bir müşterim bile vardı."

Sahibine göre çalışan saatler

"Peki, iyi saat nasıl olur?" diye soruyoruz. "Kişiye göre değişir" diyor ve ekliyor: "İyi saat değil, iyi saatler var..."

Mekanik saatlerle ilgili öyle ayrıntılar öğreniyoruz ki; zamanı ölçmenin ne kadar değerli olduğunu anlıyoruz: "Mekanik saat yer çekiminden etkilenebilir, yatay çalışmasıyla dikey çalışması bile ayar farkı yaratabilir. Saati takan kişinin hangi pozisyonda çalıştığı bile etki ediyor. Yer çekimi ve sürtünme söz konusu... Yani mekanik saat, taşıyana göre çalışıyor, taşıyanın saatini ölçüyor."

Yıllardır sahip çıktığı aile

yadigarı dükkânında her zaman bir tamirci de bulunduran Aydın, "Bizim en iyi temsilcimiz müşterilerimiz" demeyi de ihmal etmiyor. Ne de olsa iyi bir saatçinin ünü de iyi bir kuyumcu gibi kulaktan kulağa yayılıyor.

90'ıncı yıla özel saatler

Ömer Fatih Aydın, bizi raflardaki mekanik saatlerle tanıştırtırken farklı bir model çıkartıyor. Tek ibreli saatleriyle bilinen ve orijinal tasarımlarıyla meraklılarının yakından takip ettiği Alman saat markası Meistersinger'in yalnızca Türkiye'de olan bir modeliyle tanıştırıyoruz. Cumhuriyetin 90'ıncı yılına özel bir model yalnızca 90 adet üretilmiş. Bunu dört yıldır birlikte çalıştıkları firmanın özgün tasarımından etkilenecek ürettiklerini anlatıyor Aydın...

"Firmanın ödüllü modeli Perigraph'ın 12 hisasında takvimi işaret eden kırmızı üçgenini hilal ile değiştirmişler. Tümü açıkta olan takvim çarkında ise ayın günlerini bir yıldız bir rakam şeklinde tasarlamışlar. Dolayısıyla takvim çarkı iki günde bir bayrağımızın ay yıldızını oluşturmakta. Bu limitli tasarımda ayrıca Cumhuriyetimizin 90'ıncı yılına atfen kadrındaki 9 rakamı 90 olarak yazılmış. Arkasında koleksiyon numaraları yazılı ve kutularıyla verilen özel imzalı sertifikaları bulunuyor."

